



A TERMÉSZET.

Szerkeszti és kiadja:

Dr. LENDL ADOLF

Budapest, _____

II. ker., Donáti-utca 7. szám.

Állattani, vadászati és halászati folyóirat.

„A Természet” előfizetési ára
egy évre 6 korona.

Újszes bekötési tábla hozzá 2 korona.

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Állattani megfigyelések kisázsiai utamon.

Dr. Lendl Adolf.

— Törödék. —

A gyikokról. *Méhely dr.* barátom különösen három gyikfajnak a megszerzését köthette a lelkemre, amikor útra keltem. *Lacerta anatolica*, *L. Danfordi* és *L. cappadocica* ezeknek a tudományos neve Egynáshoz hasonló, közeli rokonok: szép, nagy fajok.

Különösen az első érdekelt: csak két, nem elég jól konzervált példány volt a bécsi múzeum gyűjteményéből; ezek azonban vizsgálataiban ki nem elégíthették. Sehol más múzeumban ilyen gyikok még nincsenek.

Hogy vizsgálatait betegezhesse és nagy herpetológiai munkáját lezárhassa, épen még a fentemlített fajokra, de főként az elsőnek néhány jól konzervált, esetleg eleven példányára volt szüksége.

Minden figyelmünk e három gyikfajra fordult az egész hosszú úton. Ezek azonban ritka fajok; a termőhelyek, ahol az eddig ismert néhány példányt gyűjtötték, bizonytalanul vannak feljegyezve az irodalomban; Kis-Ázsia pedig nagy területű, kétszer akkora mint Magyarország, hol találjuk meg, az ország melyik részében e fajokat?

Észki-Csehír mellett *Kökes-Kiszik* falu határában volna található az irodalmi feljegyzések szerint az első faj, amely leginkább kellett.

Kirándultunk oda, de mindjárt láttam, hogy ez nem lehet ennek a nagy gyikfajnak a termőhelye.

Trachit, trachittufa, durva tajték az egész vidék és homokkő. Fehér, kopár, kiszült talaj mindenfelé. Itt nincs *Lacerta anatolica*!

Hiába tettük tüvé az egész vidéket, tényleg nem volt egy fia *anatolica* sem.

Jelentettem én ezt Budapestre is.

Ritkán és csak későn ért bennünket utól a posta, mert mindig tovább és tovább haladtunk. Sehol se maradtunk azért, hogy bevárjuk a lassan haladó postát. Pedig, be nagyon óhajtottuk a hírhozó leveleket hazulról. Csak nem jöttek. — egy azonban megjött; az, a melyet csakugyan nem vártunk: a múzeumban kelt, tele szemrehányással, hogy nem kerestük kellő figyelemmel és lelkiismeretességgel a kívánt fajt *Kökes-Kiszik* határában; bizonyára azért nem találtuk.

Sok megbántás ért már engem méltatlanul: hát eltértem ezt is. Nem is szóltam róla. Könnyen tehettem, mert akkor, mikor ezt a levelet kézhez vettem, már megtaláltam volt az *anatolica*t és rokonait más helyen — épen 1000 kilométerrel odább, a Taurusz-hegységben! Akkor már tudtam, hogy hol élnek: szürke meszkősziklákön! Később még néhány *anatolica* került más helyről is, de szintén szürke kőzetről.

Nem ismertem ezt a három fajt annyira, hogy a szabad határban, könyvek nélkül, gyűjtés közben és csak úgy emlékezésből egymástól megkülönböztethettem volna. De annyit tudtam mégis, hogy ezek azok a heges fajok, akár *cappadocica*, akár *Danfordi*, vagy *anatolica* lesz a nevük otthon. Hát fogdostuk őket a nagy hegy-

ségben s ekközben meg is figyeltem egyetmást életmódjukból.

Az egyik fajt dragomanunk — aki velünk járva mindenütt, színtén segédkezett a gyűjtésben s akivel ném-tül beszélünk — „Grünsehwanz“-nak nevezte el. S ez nagyon jellemző volt. Mert tényleg ennek a különben szépen rajzolt szürke fajnak — itthon megtudtam azután, hogy ez a *L. cappadocica* volt — a farka feltűnően hosszú, vékony, világos zöld és fényes, mint a zománcz.

Ebből fogtunk legtöbbet, vagy harmincz példányt.

Úgyesen kúszik felfelé a meredek sziklákon: ha repedést talál, belebúvik: de ha nem talál, ott lóg vagy ül a falon és veszedelmet sejtve, felemeli feltűnő farkát, sőt karikába vágja mint az ostort, mutogatja, szinte kínálja, tessék megfogni — de amint megérintik, le is török majdnem magától, ott marad prédaül s a gyík farkatlanul tovább fut!

Odaveti a farkát, hogy ő maga megmenekülhessen.

Azért oly feltűnő, színes és fényes s azért forgatja, hogy az üldöző figyelme erre a veszendőnek szánt testrészére forduljon, ő maga pedig elfuthasson, ha már épen utána kap a veszedelmes ellene.

Méhely dr. azt hiszi, hogy a kigyók az üldözői e gyíkoknak. Én ellenben azt tartom, hogy a levegőben szálló sok kisebb ragadozó madár, a vércsék és kánya-fajok fogdosák őket rendszeren.

Ha rácsapnak e ragadozók a gyíkra, prédaül kapják a farkát, de ezzel maga a gyík életét menti meg.

Alig tudunk kezdetben ép farkú ilyen gyíkot szedni. Ha a fején, vagy törzsén fogtuk is, a legesekélyebb érintésre leszakadt szinte magától a farka, a mely

néha magában véve is két részre törött még. A leszakadt farkrészek azután ott ugráltak a földön.

Később megtauultuk a módját. Hosszúszárú csipetével a fején fogtuk a gyíkot és szabadon a levegőben tartottuk, amíg a borszeszes üvegbe ejtettük. Ily módon mégis csak szereztünk ép példányokat is.

Hasonló hajlandóságot a fark könnyű elvesztésére tapasztaltam más fajokon is.

Nyílt és födetlen területeken, ahol legföljebb apró száraz növények vannak s ezek is csak alacsony, ritkás bokrokban állnak, elég gyakori az egész kisázsiai felföldön egy kisebb gyíkfaj, melynek *Ophiops elegans* a neve. Barnás, szürkés a színe; olyan mint a kövecses talaj, amelyen él.

Nagyon fürgé és gyorslábu állat; futni tud rengetegül. Ha közeleedtünk, egyszerre csak megriadt és futott nyilsebesen 20—30 lépésnyire egy irányban. Azután megállt, kicsit felemelte vékony, hosszú farkát és várt. Ha üldöztük, ismét futott, ismét megállt és szintúgy várt. Soha sziklára, vagy repedésbe nem menekült és nem bujkált, hanem futott.

Ha nagynehezen megfogtuk a folytonos hajszában, hát a kezünkben maradt a farka.

Azért azután nem fogtuk meg, hanem csak kergettük. Kezdetben iramodott mint a veszett; azután rövidebb távolságokban is megállt; majd elfáradt és már nem sietett; elgyengülve megadta magát és végül fején fogva szépen felemeltük a földről.

Ugyanott és szintén elég gyakran található közte egy másik, külsőleg hozzá hasonló faj, a *Lacerta parva*. Ez nem fut, hanem bujkál; apró bokrok vagy kövek alá, repedésekbe, sőt más gyíklukakba igyekszik. Ez

Az orvvadász.



— „A TERMÉSZET“ eredeti tárczája —

Irta: *Jurán Vidor.*

Feketevág partján félszáz tót atyafi sütrög s forog. Vörös, a kinstári főerdőr dirigálja őket.

A parton főlhalmozott szállákat lehengetik a vízbe. A rásztokai tóból szabadon eresztett hóvíz árja magával ragadja a guruló rönköket s a fatörzseket fenyők-koszorúzta nagy hegyek között zúgó robajjal levízi az újvári zsillipig.

A főerdőr a parti gátról osztogatja szét parancsait.

Van a munkások között néhány jubász is, kik egyéb munka híján most ibolyavirulatkor beálltak faszatóknak, mert fűt a havasokon még élet-halálharczát vívja az öreg télapó az életerőtől duzzadó fiatal tavaszszal.

Vörös ezekkel veszekszik s nagyokat kiált, ha nem bajtuk végre parancsait. Szavait sokszor elnyeli a le-

gördülő fatörzsek dübörgő zaja s a nyitzzgó emberek szabálytalan lármája. A hangzavarból csak néha-néha hallatszik ki egy erősebb kiáltása, az is a rusnya legényeket buzdítja nagyobb szorgalomra.

Most egy pillanatra megakad a munka zaja. Minden szem az öreg úr felé fordul, a ki az erdészlabkából kilépett.

A fatörzsek egyszerre hangos dübörgéssel ismét gurulni kezdenek, a fenyves erdők tízszeres visszhanggal visszaverik a zúgó zajt.

Az öreg úr fölset a parti gátra s onnan nézi a munka folyását. Azután odafordul a főerdőrhez:

— A fenséges úr eljön. Hallgasson ki a közelben pár siketfajdkakast.

Meglesz főerdész úr, — válaszolja Vörös főlcsillanó szemekkel.

A Feketevág partján serényen tovább folyik a munka. Félszáz tót atyafi élénk sütrögés-forgás között lehengeti a parton főlhalmozott szállákat. A tompa dübörgéssel leguruló rönköket magával ragadja az úr s viszi le az újvári zsillipig.

A többit elvégzi a gőzfűrész.

Sötét van.

A muranszki szerpentin ösvényen magányos alákapaszkodik föl a meredek hegyletőn.

nem védekezik farka árán, mint az előbbi, mert farka rövidebb és vastag.

A rendkívül gyakori kisebb ragadozó madarak, melyek az egész kisázsiai fensíkon találhatóak, mind e gyíkokból élnek. Az egyik gyíkfaj bujkálással, a másik feltűnő viselkedésével és farka feláldozásával védekezik ellentük.

A zöld gyík, amely azonnal a bokor alá, vagy a földbe vájt lyukba siet, ha veszedelmet sejt, még úgysem engedi prédául a farkát, mint az előbbi. Nincs is szüksége rá, mert mindig csak biztos menedékhelye közelében sülkőzik; de nem is tehetné másként, mert a farka vastag és oly szívós, hogy a lyukból ki lehet húzni a különben nagy és erős gyíkot farkánál fogva. Nem is szakad le egykönnyen.

Igy oszlik meg a védekezés módja a fajok szerint: a vastag farkúak bujkálva menekülnek az üldözők elől; a vékony és hosszú farkúak meg a farkuk feláldozásának árán igyekeznek szabadulni a veszedelemből. A szervezetük is ehhez rendezkedett be. A gyík farka csigolyái között vannak ugyanis oly laza kötések, melyek a leszakadást lehetővé teszik a szervezetnek egyéb alterálása nélkül; sőt, az utóbbiak annyira készültek a farkuk elvesztéséhez, hogy egyszerű érintésre szinte elvetik azt maguktól: önönmagukat csonkítják meg, még ha arra talán nincs is mindenkor szükségük. —

A Budapesti Hírlapban megjelent egyik tárcza-levelemben (1906 szeptember 6. számban) irtam három apró madárfiókáról, melyet a nagy pusztaság elhagyatott mezején találtunk.

Itt még egyszer írok róluk, mert egy ugyanott talált gyíkfajról is kell ezzel kapcsolatban egyet-mást magyaráznom, a melynek neve: *Agama rudrata Olic.*

Eregli és a Taurusz-hegység között voltunk, Kundzsuk nomád falu és Csajan tájékán.

„Rendkívül fárasztó és hosszú, napjársnyi út végén estefelé megpihentünk egyik magas domb tetején, hogy áttekintsük még egyszer azt a sivatár, nagy területet, melyet át kellett haladnunk, hogy célunkat megközelíthessük.

Fát, bokrot, egy zöld levelet sem láttunk egész nap. Csak száraz, kiaszott földet.

Sötét, vörösbarna trachit a kőzet. Körüskörül a dombok hátán kibujnak, mint a szirtek, a szakadozott, repedezett kövek és szikladarabok, azonkívül pedig minden lejtő a völgyek aljáig elmálásból eredő vörös agyag. Egy végtelen, pusztá határ az egész terület, a mit belátunk. Minden domb egyforma . . .

. . . Semmi sem volt a földön; pusztán feküdt rajta néhány kisebb kő, nem is egy rakáson, de kicsit szétszórta. Küztük egypár kövecske, mintha egyikük széthullott volna.

A ragadozó madár szeme nem látja, de én meglátom: nem kövecsék ezek, hanem barnás foltok három védtelen madárporontynak a hátán.

Porontyoknak mondom, mert csakugyan olyanok. Lapos a hátuk, nagy a behuzott fejük és tehetetlenek. Mozdulatlanul ott hevernek a kövek között. A nap költötte ki őket. A feltört tojás héjak zöldesszürkék, ott hevernek arasznyi távolságban; szintén köveknek látszanak; talán csak ma keltek ki, holnap már futnak. Anyjuk nincsen, mert az meglátzanék és jelenlétével elárulná családját. Megvallom, amíg föl nem szedem a mozdulatlan kis pelyheket, nem tudtam biztosan, hogy mik.

Szinte megsajnáljuk ártatlanságukat; de hát a mű-

Vörös az, a kincstári főerdőr.

Kimért léptekkel könnyedén egyre följebb baktat; pihenőt sem tart, mert megszokta a nagy hegyek közötti járást-kelést.

A Királyhegy felől hűvös szél ereszkedik le a szagatott mély völgyekbe, a mely megrázza a fenyőóriások koronáit. A galyak s a túlevelek százezreinek egyenletes mozgásából zsongó susogás kél az erdő fái között.

Az erdőőr egy pillanatra megáll.

Valahányszor a fák között bús panaszszal végigsohajtott a fenyők leheletszerű halk suttogása, mindannyiszor eltűnődött ő is a néma, a fenséges erdő beszédén. Természetimádó volt, mint minden szabadságot szerető ember. Imádlta a napot verőfényéért, szerette az éjszakát összes rejtelmével s misztikus bús hangulatával, mely sokszor fölszívódott a lelkébe. Akkor volt a legboldogabb, ha óráhosszat elbolyongott az erdő szívében.

A lány susogás egyre halkabban zsong a fenyők sudarai között. Egyszerre megszűnik az is s a csönd és nyugalom ismét édes álomba ringatja az erdőt.

Vörös most letér az ösvényről. A vágás útján keresztül egyenesen nekivág a havas véderdőjének.

Míg a görbe-görbe utat végig méri, sok mindenfélén eltűnődik, mert a magányosan járó ember saját gondolataira van utalva.

Tehát a fenséges úr eljön!

Tavaly is itt járt fajddürgéskor

Fönt a Javorinkán ugyanakkor vasban megfogódzott az a hatalmas medve is, mely nyáron keresztül megtizedelte a havasi pásztorok nyáját.

A fenséges úr, a főerdész s néhány erdőőr kivonult a havasra. A hatalmas fenevad a sziklásgerincez alatti erdőben húzódott meg, ott ümmögött, morgott, mikor támadói hozzá érkeztek.

A fenséges úr lőtt — s eltörte a maczkó lábát.

Több sem kellett a medvének!

A kiállott óriási fájdalmak úgyis telbősítették a hatalmas bestiát. Az új sebesülés most már meg is vadította. Hátsó lábaira pattant s a mázsányi vasat magával vonszolva, a fenséges úr felé rohant, aki újból lőtt — és hibázott.

A medve pár ugrással előtte termett s mikor sújtásra készen fölemelte a hatalmas vasat, eldördült a főerdész életmentő expresse.

A fenevad fején találva a fenséges úr lábai elé zuhant. Vége volt . . .

Vörös a véderdő szélén megáll s körültekint.

A keleti messzeségben, az ég alján már kiveri magát a hajnal halvány derengése. Most kezd pirkadni. Az erdőőr a gerincez mentén nesztelen léptekkel s

zeumban talán még nincsenek ilyenek. Meg kell őket ölni, a tudomány érdeke így kívánja. Fölszedtük őket — nem mozdultak. Kövekként heverték a kezünkben is. A szín és mustrázat utánzása tökéletes volt. Csaka mikor már vittük őket, csipogtak halkán a szegények. Apró foglyok voltak“*)

És most rátérek a gyík leírására.

Ugyanezen a területen találtuk ennek két példányát: később másutt is, de hasonló körülmények között.

Lapos, széleshátú faj, vastag fejjel, csekély farkkal, kicsiny lábakkal. Mozdulatlanul fekszik ez a faj az itt-ott heverő kövek között. Színe világos szürke, mint a talajé; hátán négyzetes barna foltok, melyek felülről nézve épen olyanok, mint a széthullott kő darabkái.

A levegőben fölötte elszálló ragadozó madár szeme nem látja, mint a meglapuló talpastyúk fiókákat sem.

És most egymás mellé fektetjük a kettőt, a gyíkot és a madárfiat: ugyanaz a színezés, ugyanaz a mustrázat; mindkettőnek ugyanaz a formája nagyjában és ugyanaz a törekvése, ami bizony passzív és nem öntudatos, de határozottan nyilvánul: megtéveszteni az üldöző szemét a környezethez való hasonlatosság révén. Ez a cél! s ezért mindakettő mozdulatlanul fekszik ott, mint maguk a kövek és kövecsek a fedetlen területen.

Módja és szokása ebben tehát mindkettőnek — a gyíknak és madárporontynak — egyazonos. Mintha egy mester formálta és festette volna őket Vajjon pusztávé-

*) Dr. Madarász Gyula, a M. N. Múzeum ornithologusa azóta meghatározta fajukat: nem fogoly-félek, amint én azt hittem, hanem talpastyúk-félek. Eddig ismeretlenek voltak a tudományban; *Pterocles arenarius* Pall. a nevük Hátukon a pehelytollak laposan lefekvők és pikkelyszerűek.

óvatosan behatol a fenyvesbe. Olykor-olykor megáll s hallgatózik.

Mi volt ez?

Mintha valahol messze, nagyon messze földre esett volna egy harmatcsepp. Most meg a másik . . . Majd a harmadik is . . . Ezt leste az erdőőr!

Most már minden rendben van, dürrög a nagy-kakas.

Lassan, közbe szüneteket tartva, megkzdi szerelmi dalát: klap . . . kalap . . . kalakalakalakalokk . . . Vörös minden köszörlésnél kettőt ugrik, azután mereven mozdulatlanul megáll, mint a szobor.

Valahányszor szárnyas Don-Juanokat hallgatott ki, mindannyiszor érezte a dürgés gyönyörének lázát is, mely megremegtette összes idegeit. Végig hallgatta a nagy madár szerelmi dalát, a fa alatt mozdulatlanul állva, végig nézte összes mozdulatait: a szép állat most löki fel zománcos fényű nyakát . . . szárnyait levágja . . . farkát legyező-szerűen széteríti . . . s valóságos mámorban ledürrögi egyszerű s mégis oly izgató nász-dalát.

Azután—azután!

Eljöttek a nagy urak s lelőtték a szerelmi lázban önmagukról megfeledkezett kakasokat.

Ilyenkor kimondhatatlan szomorú ág nehezedett az

letlenség-e ez? Vajjon miért nevelte őket az élet egymásnak képére?

Másutt is találtuk még, amint említettem, ezt a gyíkot olyan helyütt, a hol sárgás kövek szétmálásából eredő kövecskék heverték sűrűn mindenfelé; itt sárgás színűek voltak a foltok a gyík hátán.

Aki látja az ilyen meglepő nyilvánulását az állatok hasonlatosságának a környezetükhöz, ami az eredetileg különböző fajokat is egymáshoz hasonlóvá teheti, mert az egyik is, a másik is ugyanahhoz a környezetbe simul és alakul: az könnyen vélekedhetik abban, hogy ez a környezetnek közvetlen befolyása az állatokra.

És vannak tudósok, akik az ilyen egyszerű magyarázattal beérik; bár viszont vannak elegenden, akik más példákra támaszkodva azt hirdetik ennek ellenére, hogy az ilyen állatok válogatják tartózkodásuk helyeit az épen a testük külsejéhez hasonló környezetet. De vannak tudósok, akik mindebben csak véletlen találkozást sejtnek; sőt, végül, akik ebben a szélszerű kiválogatódásnak számos generáció által magától bekövetkező s ezért természetes eredményét ismerik fel.

Talán igazuk van mindnyájuknak; mert mind e tényezők működhetnek közre, sőt még mások is — ezt gondolom én — a hogyan a mindenható természet szabályozó ereje eredményeinek elérésében épen kívánja.

Ezt gondoltam én, amint a nagy pusztaságban barangoltam és még egyebet is láttam.

Hogy a hasonlatosságra való törekvés megvan, azt feltűnően mutatták nekem a sáskák is, melyek ezeken a vidékeken ezrével voltak. Mig a legtöbb faj könnyen szökdelt és felrepülvén, élénk színezetű és figyelemkeltő volt, addig mások lomhák voltak és mintha csak eltanulták volna a gyiktól, meg a madárfiókától: ezek módjain

erdőőr szívére. A havasi szép madár halála lehangolta az ő lelkét is, mert végtelenül szerette a fenyők s a nagy hegyek bűbajos poézisét . . .

A kakas ismét dürrög. Vörös előugrik, de ebben a pillanatban úgy megrázkódik, mintha delejes áram érintette volna.

Mi volt ez?

A gerincez alatt álló száraz fenyő irányában, ahol a kakas dürrög, eldőrdült egy lövés.

A Királyhegy alatti hava-ok éle-en visszabúgjak a dörrenést. A nagy hegyóriások még sokáig morognak, dohognak, mert a lövés megzavarta hajnali álmukat.

Vörös lekupja fegyverét. Itt vadorzók járnak!

Izgalomtól villogó szemekkel, előrehajolt testtel nesztelenül a száraz fenyő felé lopakodik.

A hűz is így közelíti meg zsákmányát!

Az erdőőr hirtelenül megáll. Valamit megneszelt. Tátott szájjal hallgatózik, hogy a legkisebb zaj se kerülje el figyelmét.

Egyenletes kopogás távolodik a hegyoldalon fölfelé. Valaki nagy zajjal arra felé megy.

Vörös mint a suhanó arny, esőndesen előre iramodik, egy kis behorpadison áthaladva, a gerincez ösvényén a távozó puskás térre elé kerül, aki semmit sem sejtve, zavartalanul bandukol a sötétségben.

védekeztek. Különösen a nagyobbak és va-tagabbak voltak olyanok, mintha egy-egy kis követ formáltak volna a földön; színük vörhenyes, szürkés, barnás, amint a talaj színe követelte; alakjuk szögletes, zömök; felületük érdes. Az ilyenek csak alig mozdultak meg, inkább ott gubbasztottak a kövecske mellett. Azonban felszálltak a többiek seregesen és ha utánuk kaptunk — hát a kezünkben maradt a lábuk! úgy éreztették el, mint az élénkmozgású gyík a farkát és amint ez csonkán tovább fut, úgy a sáskák is egyik lábuk árán mozdítottak az életüket. A lomha sáskák, a mik a környezethez való hasonlatossággal és mozdulatlanságunkkal védekeznek, nem vesztik el a lábukat egykönnyen.

Csodálatos találkozására volna ez a hasonlóan kifejlesztett hasznos tulajdonságoknak, ha csupa véletlenség volna: madárfiók, gyík és sáska — egyforma szín, mustárzat és alak, vele kapcsolatos mozgás, szokás, sőt önesonkítás!

Az ilyen nyílt területen, a melyen a legsilányabb növényzet semmitféle védelmet sem nyújthat: védekezni minden állat a maga tehetsége szerint. Némelyik gyorsaságával, más meg mozdulatlanul láthatatlanságával, sőt, meglepő módon esetleg más készségével is, például lába, vagy farka elvesztésével.

Sohol azonban a különböző fajok százainak során ilyen általános védekezést a tökéletes hasonlatosság, vagy pedig a mozgás gyorsasága révén, még nem láttam, mint itt a kopár világban. És a mi vele jár, vagy a mozdulatlanságra való hajlam, vagy a kár nélkül való önesonkítás készsége: megvan a gyíkfajokban és sáskákban egyaránt. A szükséghez képest vagy ez, vagy amaz fejlődött ki.

Mélyebb oka lehet tehát ennek, mint amennyire

eddig kikutatták. Ezt a környezet befolyása az állatokra nem magyarázza, de az állatoknak részben kétséges helyváltó képessége sem; sőt a természetes kiválóság is legfeljebb csak eszköze lehet az életnek e jelenségek létrehozásában, de nem az oka és nem a magyarázata, miként a gyalu meg a fűrészes nem okozza és magyarázza a szekrény vagy asztal keletkezését. Kétségtelen azonban, hogy a legkényelmesebb magyarázata ennek a véletlennek az elfogadása.

Én azonban a mélyebb s az igazi okot keresem, mert én nem érem az eddigi magyarázatokkal.

Általában tudjuk, hogy a természet inkább a nőstényeket védi a fajok életében, mint a hímeiket; mivelhogy azok a fajok folytatatólagos életének fentartásában fontosabbak. Sőt a hímeiket feltűnőbbé és élénkebbé teszi és küzdelmesebb életet ad nekik, mert ezzel is védi a nőstényeket.

Hogy ezt megmagyarázzam, egy a természetkedvelők és különösen a vadászok előtt ismeretes példára hivatkozom.

Említem a fajdokat, a siketfajdot, vagy másé. A tojó olyan, mint a földön heverő lomb; színe, tojzatán rajzolt mustárzata szaka-zott olyan, mint a rakásba gurult erdei lom a földön. És a tojó tényleg a földön él és fészkel; mozdulatlan és csendes, ha veszedelmet sejt.

Ellenben a kakas nagyobb, díszes és feltűnő; hangosan telrepül és szól, hogy az ellenség figyelmét magára vonja, különösen tavaszkor, fészkelés és családnevelés idején.

Nem-e az a hivatása a hímnek, hogy párja és apró családja megmentéséért magára vonja a veszedelmet?

Kisebb-nagyobb határozottságga felismerhetjük ezt a fajok fennmaradása érdekében hasznosnak látszó beren-

Az egyik hatalmas fenyő mellett egyszerre csak azt érzem, hogy valaki hátulról aczélkézzel befogja a karjait s hogy földre zuhan. Kényelmetlen helyzetéből szabadulni akar, azonban Vörös ráripakolik:

— Ne mozdulj, mert agyonlőlek!

Ugyanakkor lezorított karjait körülbogozza a kézen tartott erős lencsinórt. A puskás férfiú meg van fogva.

Vörös fölszedi az idegen fegyverét s kedélyesen hozzátördöl:

— No pajtikám, te most az én vendégem leszel. Az arcodat nem látom ugyan, mert sötét van, de azért gondolom, hogy jó fiú vagy, hisz nem is rugdalóztál valami magyon. Siketfajd kellett neked? Kár volt ide jönni, mert Vörös nagyon jól őrzi kakasait. Hát csak azt mondom: míg megvirrad, maradj veszteg, mert a puskámnak is van mágja. Nem szeretném azt rád pazarolni. Kár volna!

A fogoly fölkel a földről s nekitámaszkodik a hatalmas fenyőnek. Az erdőőr vele szemközt megáll, töltött fegyverét lövésre készen tartja s várakozik.

Az erdőben lassan eloszlanak az éj sötét árnyai. A fenyők koronái már megfűződnek a dorengő hajnal halvány fényében, lent a fátörzsek között még sötétség honol, mely csak lassan, nehézkösen kezd fakulni. A ho-

mályból eleinte csak a közeli ták körvonalai bontakoznak ki, későbbben előtűnnek a többi konturák is.

Vörös most az idegenhez fordul:

— Menjünk Feketevágra reggelizni!

A fogoly a jelzett irányba előre megy, az erdőőr követi. Künn az erdőszélen teljes világosság mellett jól megnézi a maga emberét.

Elsőnek a vidrabőrös sipka s bekecs ötlük a szemébe. Azután a remek loden nadrág, a pompás bagaria csizma, a szép szarvasbőr kezttyű.

No ez nem lehet valami közönséges vadász. Azok kemény legények, velük legteljebb golyóval s puskaszóval lehet beszélgetni. Ezt meg milyen gyorsan hurkolta le!

Most közelebről megnézi az elszedett tegyvert. Biz azon nincs is kakas! A kis kocsot félretolja, a csövek lebillennek. Mind a kettőben megvaunak a töltények, a jobboldali azonban már ki van löve. Az üres hüvelyt kiszedi, az oldaláról leolvassa a czég nevét: Eley, London.

— Tyűh a manójá! — gondolja magában az erdőőr — ez londoni patronokkal vadászik?

Vörös megállítja foglyát. Kezeiről leszedi a zsinórt s kettecskén szóltalanul végigmennek a vágás útján egészen a szerpentin ösvényig.

Az idegen itt megáll. Bekecséből kivesszi szivar-tárczáját s megkínálja Vöröst is egy pántlikás szivarral.

dezást — miszerint a hímek szebbek, feltünőbbek, mozgékonyabbak mint a nőstények és figyelemkeltők — száz meg száz, sőt ezrekbe menő fajnak az életében. És ennek alapján nem gondolhatjuk-e, ha a fajoknak sokaságát együtt látjuk egy területen s közülük némelyik védtelen, mozdulatlan és a környezetéhez hasonló, mások meg élnek, feltűnők, de bizonyos más készségekkel védekeznek: hogy ez a fajokat fentartó berendezés nem csupán csak egy-egy faj hím és nőstény egyéneinek körén belül marad, hanem hogy ez kiterjed az együttélő fajok összességére. A könnyen szökdelő sáska, melynek szárnya pítos vagy kék s mely a lábát kár nélkül odaadhatja a mezőn bogarászó madárnak, nem védi-e — az ellenség figyelmét magára vonván — a kövecské mellett gubbasztó lombba fajt, miként a fajdkakas a tojóét?

És a feltűnő módon ide-oda surranó Ophiops elegans nem menti-e meg a gyér növényzet között bujkáló ritka Lacerta parvat, sőt talán a tehetetlenül ott fekvő talpastyukfiókat is, amikor a pusztai mezők fölött elvonuló s élműket ott kereső apróbb ragadozó madarakat esetleg a leszakadó farkával kielégítheti?

Ezzel azonban azt is kérdezhetjük, hogy azért olyan hát az a lombba sáska mint a rög, amelyen ül, mert a rög színe és a kövecské szegletes alakja, meg felülete érdekessége reá hatást gyakorolván, az ő szervezetében hasonló színeknek, alakoknak és érdekességnek kifejlődését kiváltja? Avagy azért terem-e ott a kövecskék között, mert faja már ismeri a véresék bogarászó szokását? Vagy talán maga választja magának a neki való helyet s ez a generációk egymásutánjában ában megrögződött benne mint hasznos sajátosság? Nem-e azért ilyen ez a faj, mert a többi amolyan? Nem-e azért lassan bujkáló

a Lacerta parva mert az Ophiops elegans éé k mezigású és viszont?

Nem látjuk-e itt az összefüggést a fajok között és a természet szabályozó erejét, mely fejleszt vagy elnyom tulajdonságokat s a külső hatásokat csak eszközül használja fel? De nem egyformán használja azokat, mert különböző fajokban fejle-zti ki a hasonló tulajdonságokat, hiszen például a sáska csakúgy veszi a lábát, mint a gyík a farkát, ha veszedelem éri s az Ophiops elegans gyík olyan, mint a talpastyúk fia; de viszont ugyanazokkal az eszközökkel hasonló fajok között különbözőket is támaszt, miként ezt egy faj szűk keretén belül a s kettajd példája mutatja, vagy nagyobb körben az Ophiops elegans és Lacerta parva példája.

Nem vesszük-e észre, hogy itt az egyéneknek és fajnak szükségletén felül álló, szabályozó berendezés folyik a fajoknak összességében, az életnek egyetemességében? És nem látjuk-e, hogy ebben a magasabb célzt követő, vagy mondjuk, az élet egyetemességét szolgáló törekvésben rejlik az oka ennek a szabályozásnak, melyet mindenhol fílismerhetünk a nagy természetben?

De akkor nem mondhatjuk, hogy a kövecskék barna színe, szegletes formája okozza a talpastyukfióka vagy a gyík hátán a barna, szegletes foltokat: sem a megfelelő helyen való tartózkodás, sem a véletlen, sem a kiválogatódás nem okozhatja ezeknek a hasznos tulajdonságoknak a megnyilvánulását. Ezek mind csak eszközök, miként maga az egyén és maga a faj is csak az, az élet egyetemességében. És úgy használhatnak, úgy érvényesülnek mindezek, amint az élet egyetemességének szükségletei kívánják.

A tényeket látom én is, mint más; de másképpen magyarázom. Mert én mindenben a világon csak a nagy

Az erdőör elfogadja ugyan, hanem zsebre is teszi, mert ilyenkor jobban izlik neki a vadászpipa.

A szerpentin ösvényen csendesen lemennek.

A nap most emelkedik a hegyek fölé, az avaron s az aszott fűvön megesillan a harmatepp. Az ónekesek tele tüdővel dicsérik a: örök fény, a meleg új főtámadását. Csak úgy zúg, csattog az erdő a madárdaltól.

A két férfi most leér a Feketevág partjához. A hidon keresztül egyenesen az erdőszlakba mennek.

Az erdőör erős kopogtatás után benyit az erdősz szobájába s keményen jelenti:

— Főerdész úr, vadorzót fogtam!

Az öreg Tóni bácsi majdnem kiugrik az ágyból:

— Bravó Vörös! Maga szép kakast hozott! Ott a pohárszéken áll a sligovicza.

Az erdőör megvakarja a fületövét:

— Az orvvadász úri embernek látszik, mit csináljunk vele?

— Ha tilosban tudott járni, akkor csak várjon kint, míg rá kerül a sor, — feleli az erdősz.

Az öreg Tóni bácsi még csak most fordul a másik oldalára. Előbb átböngészi a napilapokat, azután a vadászlapokra kerül a sor. Az öreg úr helyenként már nagyokat mordul. Végül előkerülnek a hivatalos levelek. A legújabb rendeletet olvasása közben kitör belőle a düh. Hogy mérgét valahogy csillapítsa, rágyújt kedvenc csibujára

A vadorzó ezalatt a tornáczó lóczáján ülve már három pántlikás szivart is elszitt s egyéb multság híján unatkozva lézi, mint veszekszik a kis dakszli a czirnos cziczával.

Egy-zerre kinyilik a főerdész szobájának ajtaja:

— Vörös!

— Parancs!

— Hozza be a vadorzót!

Az idegen belép.

E pillanatban kiesik az erdősz kezéből a csibuk:

— Méltóságod itt? Hogy kerül ide méltóságos uram?

És az orvvadász: K—y, a vármegye főispánja, kacagva meséli, hogy a szomszéd gondnokság erdőze meghívta dürgésre. Az egyik erdőör fölkísérte a havasra, hol szépen elhibázta a nagy kakast. A többit Vörös fogja elmondani, hogyan került Feketevágura — „reggelizni“.

Még akkor történt az, mikor Feketevágura Vörös dirigálta a fauszttató tótokat, mikor még a néhai jó Tóni bácsi, a híres feketevági főerdész kakasai dürrögtek.

A feketevági kakasok!

Kis úr, méltóságos úr, fenséges úr vadászott rájuk maga az öreg úr csak 104 darabot lőtt ki belőlük.

Hej, de az régen volt!

Más emberek éltek még akkor, mikor a Királyhegy felől is más szelek fujdogáltak!

egyetemességnek parányát látom, amely nem magáért van. A világegyetem nagy építőmestere egyszer a gyalut, máskor meg a fűrészt használja és nem minden deszkát gyalul meg egyaránt. De a szekrényt a mester csinálja, nem pedig az erdőben növő fa.

Nem a környezetnek a hatása az állatokra, sem azoknak bizonyos környezethez való ragaszkodása, de meg nem is a kiválogatódás révén természetesen bekövetkező tökéletesedés okozza és adja a különböző, vagy hasonló tulajdonságoknak jelentkezését és kifejlődését az élő szervezeteken: hanem az élet egyetemességének szűksége.

Ezt gondoltam én, amikor Kis-Ázsia pusztaságában a barna kövecskék közül felszedtem a földről a barnafoltos, tehetetlen kis madárfiókákat, a mikor a sáska lába törzéből kiszakadt, vagy a gyík farka kezemben maradt.



Vadkecskékre.

Biarritzban időztemkor megismerkedtem egy kedélyes délfrancia birtokossal, ki a közeleső Pyrenék vadászterületeit ismételten bejárta. Buzdítására pár hetet szenteltem a Pyrenék francia és spanyol tartományainak. Vadászterületként leginkább a baszkok földje jöhet számításba. A pyrenémelléki baszk tartomány hegyvidékein még medve is akad feles számban. A Maladetta s a Pic du Midi festői hegyszakadéokban pedig nagyszámú Capra ibex vagyis vadkecske él.

A spanyol részen lakó baszkok bátor medvevadászok, kik pusztán törrel s nyájőrebeikkel vonulnak a juhaikat, kecskéiket s főként sertéseiket tizedelgető medvek ellen. A baszk vadászok fellépésének köszönhető, hogy a baszk tartományokban s Katalóniában medvék ma már alig je'entkeznek. Míután a medvén kívül a baszk vadász egyéb vaddal alig törődik, a kevéssel beérő vadkecskék habóritlanul legelésznek a Pyrenék silány növényzet borította völgyszakadékaiban. Az odavetődő vadászember a vadkecskék révén sajátjágosan elcsavarodó tekintélyes trofeákhoz juthat.

A Pyrenék francia oldalán lakó baszk nép korántsem oly bátor és rokonszenves, mint a spanyol völgyek baszkja. Általában a francia Pyrenéken lakók degeneráltabbnak látszanak, míg a spanyol baszkok izmosabbak, erőteljesebbek.

A francia Pyrenék baszkjai sertés- és juhtenyésztésen kívül egyébvel alig foglalkoznak. Földjük s legelőik soványak. Az Adour s Garonne sziklavölgyei felsőbb folyásukban kopárságuknál fogva, alsóbb folyásuk vidékén pedig homokos területük miatt sivatárak, terméketlenek. Az itt lakó baszkok ipara a harisnyakötéssel úgyszólván teljesen ki van merítve. Az egész népség nyakig harisnyaszövetben jár. Az elaggott baszk atya és baszkanyóttól kezdve az apró baszk unokáig, valamennyien egyebet se tesznek napestig, mint nyáját őriznek vagy harisnyát kötnek.

A baszk nép hovátartozandóságával a tudomány maig sincs tisztában. Nyelvük elszigetelten áll a világ összes nyelvei közt. Legvalószínűbb, hogy valamelyik gót törzsek népvándorlás korabeli maradványai.

A Pyrenékbe vadászatra indulók rendszerint találkoznak s kiinduló helye Bagnères de Luchon, a spanyol-francia

határszélen. Szerényebb igényeket kielégítő, regényes fekvésű üdülőhely ez melylyel Sansebastian és Biarritz előkelő vendégserege aligha tudna kibékülni! A vadászember rendszerint igénytelen s így mind-zsal be fogja érni, a mit Bagnères de Luchon és környéke nyújthatnak. A vendéglők, sajnos, még ma is a gót korszak színvonalán álló csárdák; ám azért koplalni nem kell bennük. A vendéglősök előzékenyek, a veze'ők pedig megbízhatók és szolgálatkészek. Az elszórt falvakban lakó baszk hegyi nép pedig, kivált a spanyol részen, páratlanul szíves vendéglátó.

Vadászfegyvereinket, kivált ha nem a vasutvonalat használjuk, a határon állomásozó határrendőrség az útlevelemmel egyetemben szokta megvizsgálni. Nagyobb határállomásokon 30—40 vám- és rendőr fogadja az érkezőt. Bgyenruhájuk szurtes, kopott, földözött. Fegyverzetük — bocsánat az anachronizmusért — gótkorbeli mordály. Oldal- és löfegyverük egyaránt csupa rez-da. Akad azért a löfegyverek közt csodálatos módon egy-egy Lefaucheur is!

A festői részletekben bővel elő Viella hígó bejáratát őrző határrendőrség nagy része szedett vedett népségből áll. Ezek az emberek inkább borravadókra, semmint útlevelekre tekintenek. A formalitások elintézése után, kölcsönös megelégedésünkre, egymásnak hamarosan hátat fordítottunk.

A meredek utakon legzélszerűbb az öszvérhát: bár Luchonból néhány óra alatt, festői szép utakon gyalogszerrel is hamarosan elérkezhetünk Anetóba, egy csöndes baszk-spanyol városkába. Ha medvevadászatra készülünk, akkor is Anetó, a Maladetta vidék e kies városkája a legalkalmasabb kiindulási pont.

Vadásztársammal egy Anetóhoz tartozó tiszta majorban ütöttünk tanyát. A rejtett sziklazugba dugott major közelében a majorlakók állítása szerint nemrégiben jelentkezett néhány maczkó; vadkecske pedig a szakadékvadék legelőin feles számban akad: az év minden szakában. Nyáron fent tanyáznak a magasabb pontokon, télen pedig lent a völgyek m'lyében.

A spanyol vadász, ha egyáltalán akad nagyobb metropolisaikban néhány a hegyekre vágyakozó Nimród, a Maladetta vadászterületeit nem szokta fölkeresni. A spanyol nép sportigényeit a bikaviadók olyannyira kielégítik, hogy a királyi udvar rezervált vadászterületeit leszámítva, pagonyokról a mi értelmünkben spanyol földön nem beszélhetünk. Akad ugyan egy-két vadászterület a Pyrenéken kívül a Sierra-Nevada és a Sierra-Morenában is: ám azokkal tulajdonosaik teljességgel nem törődnek; a mi gondozatlan vad ma ott még fennmaradt az számításba se jöhet.

A tájékozódás a Pyrenékben, megbízható baszk vezetők hiányában szeretelett nehéz. A spanyol vezérkar térképe a Pyrenékről pontoság és hitelesség tekintetében nem sokban különbözik a Mars vagy Uranus-ról fölvetett térképektől. A francia vezérkar térképei már megbízhatóbbak, ám csakis a Pyrenék francia oldalát illetőleg.

A Maladetta szakadékaiban mindenütt akad vadkecske. Szarvuk erőteljes, szép formájuk s így ker'sett trofea számba megy.

A vadkecske (Capra ibex) Európában nem ritkaság, mégis nagyobb számmal az Alpokban, a Balkánon s a Pyrenékben találkozhatunk velük. Házikecskéink ő apáinak testhossza 1.5 méter, magasságuk 1 méter. A pyrenéi faj alpesi atyafianál néhány centiméterrel alacsonyabb.



Szarvai lantalakban elhajló zép formájúak. Aránylagosan keskenyedő végükkel fölötté tetszetős trofeát szolgáltatnak. A fejlettebb példányok közt 80 centiméteres is akad.

A vadkecskék bakjai csak üzekedés idején kerülnek össze párjukkal: az év túlnyomó részében a gyér füvetet termő kopár magaslatokon kóborolgatnak szerteszét. Családját a bak teljesen sorsára bizza. A vadkecske-csádok, vadászoktól nem haborgatva, külön legelészgetnek szerteszét. Nem csoda tehát, ha megfelelő oltalom hiányában a médvék támadásainak teljesen

ki vannak szolgáltatva.

A Pyrenékbe vetődő vadászembernek fymódon alkalmi van figyelmét kizárólag a bakokra fordítani. Egy-egy legelő tájékán néha ö szeverődik 50—60 söt több darab bak is. Az anyakecskék különvált nyájában soha sincs több 50—60-nál, a gödöllyekkel együttvéve.

A jég és hóborította gleccerek korántse fészélyezik a vadkecskét. Csak oly otthonosan mozog a legszéditőbb magaslatocon, mint legközelebbi rokonsága, a zergék. A bakok még téle idején sem ereszkednek mélyebben fekvő völgyekbe, csaján ha a magaslatok nem biztosítják létük feltételeit, vonulnak alantabb fekvésű völgyekbe. Az anyakecskék és gödöllyek ősz beálltával valamennyien behúzódnak a mélyebben fekvő völgyekbe, sőt szigorú telek idején a vendégszerető falvakba is belátogatnak.

A vadkecskék bakjai közt csakúgy megvan a csapatvezető s az őrszem, mint a zergéknél. A csapat élön rendszerint egy-egy erőteljes öreg bak áll. A vadkecskék, ha nem is oly összeműtek és éberek mint a zergék, viszont óvatosabbak. A vezető bak néhány lépéssel mindig előbbre van: folyton vissza-visszatekint csapatára s bevárja időszakonként az elmaradozókat.

A legelészés közben felállított őrszemek szakadatlanul vizsgálódnak, hogy nem fenyeget-e valahonnan veszedelem. Mihelyt valami gyanusát észlelnek, az őrszem gle-et fűtlyent, mire valamennyien tovaيرانodnak.

A vadkecske szörnyen kíváncsi állat lévén, menekülés közben meg-megáll, hogy a veszedelem mineműségről meggyőződést szerezzen. Az emberben tüstént felismeri a legveszedelemesebb ellenfélt, Emberi alak közlekedtére, különösen az üldözöttébb bakok, ezeveszetten tovaيرانodnak.

Ebek vagy farkasok elől szédítően meredek sziklafalakra ugranak, hova az ellenség őket nem követheti. Még a parányi gidócskák is csodás ügyességgel képesek a meredek sziklafalakra kászni, ugrani.

50—60 darabból álló baknyájjal, sajnos, nem volt alkalmunk talalkozni: becőtük egy 30 darabból állóval is. Am ezek is oly hihetetlenül szemesek és ügye-ek voltak,

hogy megközelítő-ük sokkaltta több fortélylyal jrt, semmint a zergelesek hirneves próbatételei.

A majorba érkezésünk első napján, rövid pihenő után, előzetes kémszemlét tartottunk. Gyakorlott vezetőnknek sikerült mindjárt az első nap délutánján egy vadregényes fekvésű közeli hegyoldalban baknyáj látogatotta legelőre bukkanni.

Másnap hajnalhasadtakor teljesen fölkészülten megindultunk egy a Mont-Perdu irányába eső egyik mellékvölgybe. Útunk szédítően meredek szakadékokon vezetett keresztül.

Ha a jártas vezetőnk ügyességének, a kikémlelt legelésző állatokat kiátásunk volt lőtávolig megközelíteni. Messzelátóink segítségével előzetesen huzamosabb ideig elgyönyörködtünk pajzán játszalozasukban, ökleözéseikben annélkül, hogy közeledésünkről sejtelnük lett volna.

Egy magasabb sziklafal védelmében óvatosan olyanmíra megközelítettük őket, hogy választársamul két erőteljes példányt mindjárt ezölba is vehettünk.

Lövésünk a rengeteg sziklafalak közt fűlsiketítően dörögtek végig. A tűzben összerogyott két bak a legelő pázsitján maradt. A többiek mesés gyorsasággal, nyomtalanul eltűntek.

A két trofeát embereink a majorba szállítottak, hol pompás spanyolbor mellett megünnepeleltük a mai zsákmány diadalát.

Hasznavehető emberünk a szétrebbent kecskéket másnap megint kikémlelte. Verőfényes reggel volt teljes szélesönddel. A bakesapat ezuttal szédítően magas sziklaesoportozat fensikján legelészgetett, holmi csenevész havasi bokrozat között. A sziklatalensikot veszedelemesen meredek utakon lehetett csak megközelíteni, míg az innenső déli oldalról azt megmászni életveszélyes kockázat lett volna.

A déli órákban a Hesperidák földjén a nap még e magaslatokon is izzó forrósággal tűzött fejünkre.

Végtelenül fárasztó második vadászuapunk sem maradt eredménytelen. Ezuttal 3 bakot hozhattunk terítőkre. Az egyik ugyan beteg-n elme-nékült, ámde embereink egy hasadék mélyén rákadtak. Sajnos, fejdíze zuhanás közben sérüléseket szenvedett. A szívós természetű állat súlyos sebével s óriás vérveszteséggel képes volt irtózatoss hegyszakadékokon át több mint 2000 méternyi utat megtenni, míg nem ereje egy sziklarepedés átugrásánál cserbenhagyta. Szerencsés véletlen volt, hogy birtokába juthattunk. A sebesült vadkecskének rendszerint úgy eltűnnek s elrejtőzködnek, hogy rájukakadni nem lehet. Hogy a baskok mégis olykor egy-egy ilyen állat nyomára jutnak, azt a nyomban jelentkező ragadozó szárnyasok föltűnésének lehet tulajdonítani.



Aznap késő délután lemenő utunkban még két bak került terítékre, úgy hogy összesen 5 trofeával gazdagodva telepedtünk le a majorosék egyszerű de izletes vacsorájához. A csinos major szőlő övezte lugasából emelkedett hangulatban üdvözöltük a Pyrenék legfestőibb csucsát, az esti rózsapirba burkolt Maladettát havas tetőzetével.

Ottlétünk utolsó napja is elérkezett. Vadásztársammal egyenként legalább féltucat spanyol „Cabra montes“ trofeát szeretnénk volna magunkkal vinni. Vezetők s hajtóink tőlük telhetőleg iparkodtak mindent megtenni, ám egy hirtelen kerekedett forgószél, valahonnan odaát francia oldalról oly sok homokot hozott utolsó vadászatunk utjában szemünk közé, hogy fegyverzetünket, sőt messzelátóunk üvegjét is ellepte s így a kecsketanyákat illően kikémlelni képtelenek voltunk. A szakadatlan homokfeltegetegben a portól belepert kecskék szinte mimikrizáltak a fakó sziklaalapon, úgy hogy a legélesebb messzelátóval is bajos dolog ilyenkor rájuk bukanni. Mindamellett egy a fergeg elől menekülő kisebb csapat úgyszólván utunkba rohant. Sajnos, a por s a bizonytalan távolság miatt utolsó lövésemet elhibáztam. Társam szerencsésebb volt bakjával.

Elutazásunkat továbbra nem halaszthattuk s így beértük az elért eredményeinket is.

Gyulai György

Adatok a földi kutya (*Spalax typhlus* Pall.) életének és előfordulásának ismeretéhez.

(V. közlemény.)

Irta: Orosz Endre.

A „Természet“ VI. VII. és VIII. évfolyamaiban a fenti czímen megjelent cikksorozatnak folytatását adom a jelen közleményemben. Egyrészt ismét újabb lelőhelyeket sorolok föl, másrészt pedig a már ismeretes lelőhelyeken újjólág kézrekerült Spalaxokra vonatkozó magyszámú adattal gazdagítom ismereteinket.

Különösen a kolozsmegyei Pusztaszentmihályi kis-községnek a Kis-Szamos folyó balpartján fekvő, — Apahidával határos — „Castè“ nevű határa az a nevezetes hely, a honnan — mióta figyelemmel kísérem — minden évben szakadatlanul újabb anyagot, így a jelen esetben is 18 drb. földi kutya példát regi-ztrálhatok. Hogy ezt 1897. óta ily kitarással végzem, ennek az adatgyűjtés szorgalmánál nem tulajdonítok nagyobb fontosságot, mert ezirányú igénytelen közleményeimet csak feljegyzéseknek tekintem. Ennyi egyfolytában kézrekerített Spalaxra vonatkozó adat megérdemli a majdan megírandó Spalax-monographia számára való megőrkítését. S ezzel úgyis hasznosan foglalkoztam a magyar zoológiai tudomány érdekében, hogy a részleteket gyűjtve, másokra bízom a végeredmények teljes megállapításának munkáját. A közlésre szánt újabb adatok a következők:

1. *Debreczen*. A református collegium természetrajzi múzeumában, annak 1905-ben végzett meglekintésekor láttam egy rosszul kitömött példányt „Debreczen, 1899.“ círral ellátva. Ezenkívül még 3 darab volt ott, a melyeken az előfordulás följegyzését nem láttam.

2. *Katona*. (Kolozs m.) Mezőségi útjaimban többször emlegették előttem Katona vidékének Spalaxokban való gazdagságát. Hogy valami positiv adathoz juthassak e tekintetben, levélbeli kéréssel fordultam Gróf Logothetti Alfréd katonai nagybirtokos úrhoz, kinek birtokában kitömött Spalaxról is volt tudomásom. A gróf úrnak Katonából 1906. IX. 28-ról keltezett leveléből kivonatolom az alábbi idevágó részletet: „A földi kutya nálunk Katonában csakis „Fuváca“ (annyi mint Szénafü) dűlőben, a hol az én birtokom nagyrésze van, elég gyakran fordul elő, a mennyiben minden évben fognak ott 1—3 példányt, de leggyakrabban összeroncsolt állapotban jut kézhez, mert csak éjnek idején kerül föl-színre, mikor is a fiatal rókához hasonlóan ugatni szokott és ilyenkor a pásztorkutyák szétmarczangolják. Hallomás szerint olykor nappal is látnak az emberek, de az nagyon ritkán fordul elő. (? Orosz E.) Megesett már, hogy szántás alkalmával kiszántják és akkor ép állapotban fogják el és egy ilyen példány van birtokomban, amelyet az idén kaptam; egyet pedig széttéptek a kutyák éjnek idején.“

3. *Mező-Szombattelke*. (Kolozs m. Leoka Ilyés idevaló birtokos elbeszélése szerint Katona és Szombattelke között az úton átmenve látott egy élő földi kutyát 1902-ben nappal. *) Nevezett birtokos olyan hűen jellemezte nekem közlésében a kérdéses állatot, hogy szavainak elfogadhatóságában egyrészt nincs okom kételkedni, sem pedig másrészt az általa is említett, az ottani köznép szerint „Kécélu pemuntuluj“ (földi kutyácska) néven ismert állat valódiságában tévedni.

4. *Mésző*. (Torda-Aranyos m.) Idevaló emberek elbeszélése szerint itt is gyakran előfordul a Spalax typhlus, melyet magyarul földi kutya néven s oláhul ennek megfelelő fordításában emlegetnek. Mészői oláh asszonytól hallottam azt a babonás gyógymódot, hogy ha a földi kutya bundáját végigsimogató kézzel megdörzsölik valakinek a feldagadt nyakát, úgy ettől az meg fog gyógyulni. Ebben az eljárásban kétségtelenül az a gondolat jut kifejezésre, hogy a földben élő állat s beteg nyakán lévő daganatot a föld alá húzza, vagyis elvonja. Hasonló gyógyítási mód más tárgyakkal, így pl. népiesen a földbe fúródó menyköveknek tartott öseemberi közeszközökkel is szokásban van a magyar népéletben.

Dolgozatomnak innen következő részében a pusztaszentmihályi és apahidai újabb Spalax előfordulások adatait sorolom föl.

1905. IV. 16-án P.-Szt.-Mihályi Castè határának legelőjén a pásztorkutya fogott egy rozsdás szürke, fejlett ♂ állatot.

1905. V. 26-án este kapálásból való hazatérés közben talált egy igen fiatal, szürke Spalaxra a földműves az előbbi lelőhelyen, hol az a föld felületén járka.

1905. VII. 7-én d. u. 1—2 óra között, forró, száraz időben fogott Kutas váltóőr egy élő földi kutyát, mely az apahidai M. Á. V. pályaudvaron mászkált a felszínen.

1905. VII. 9-én d. u. 5 órakor találtak meg egy élő, fiatal, szürke, ♂ Spalaxot a Castè határ rétjén.

1905. VII. 25-én d. e. 10 órakor ismét a rét felszínén került kézre egy ép, erős, középtermű, szürke, mérges ♀ állat ugyancsak a Castè legelőjén.

* Az úton átmenő Spalaxról emlékezik meg Dr. Mártoni Lajos volt gym. tanár úr is, melyben az 1882. évi június hó végén Doboka és Loosárd falvak között az országúton kézrekerített példát közlésezi. L. Orv.-term.-tud. Értesítő 1883. évfoly. 75—77 l.

1905. VII. 31-én napos meleg időben (d. e. 10 órákor) fogott a pásztorfiu ugyanazon a lelőhelyen egy fiatal, nyávigó, egyenletes szürke színű nőstény Spalax kilyköt, a melyet aug. 11-én küldtem fel Budapestre, bár még ekkor is egészségnek örvendett. Érdekesen tapasztaltam, hogy az eleinte szelíd, kézbe vehető állat pár nap múlva harapóssá változott.

Az 1906. év folyamán hozzám került legelső példány ugyancsak a Castőről származott, a hol V. 28-án kapálás közben fogták el s már másnap ki is múlt.

1906. V. 30-án d. e. újból kapáláskor került fogságba egy élő, kis fiatal Spalax, mely azonban már deresnőni kezdett. (Castőről.)

1906. VI. 8-án reggel — het-k óta tartó minden-napi esős időben — találtak a felszínen egy barnulni kezdő, szürke színű, nőstény fiatal Spalaxot, a mely annyira ki volt éhezve, hogy a szobában talált száraz fűzlapul-czat is ragni kezdte, a mit azután murokkal cseréltem föl neki.

Ennél az állatnál egy új tapasztalatot sikerült szerezenem, t. i. amint a szoba padlójára letett állat megindult, porozos kemény orrát folyton a deszkához ütögetve haladt tovább, úgy hogy feltűnően hallani lehetett az egyenletes, hangos kopogást, melynek célja volt, tapogatva megtudni, hol lóg a föld, a talaj? Látószerv hiányában tehát a földi kutya orra nemcsak túró és szagló szerve, hanem tapogató érzéke is egyszersmind. (Pusztaszat Miklós: Casté.)

1906. VI. 9-én reggel, folyton tartó esős időben húztak ki a földből egy fiatal, szürke, nőstény Spalaxot kapálás közben a Casté szántóföldjein.

1906. VI. 10-én derült szép időben fogtak a Casté füves rétjén egy élő, fiatal szürke hím példányt.

1906. VI. 11-én reggel egy nagy hím Spalaxot találtak a Casté határ felszínén kimúlt állapotban, melyet az előtte való derült szép napon marcangolt meg a tehénpásztor komondora.

1906. VI. 21-én délben, forró meleg napon hoztak hozzám 2 nagy rozsdásbarna színű, dögölt nőstény földi kutyát, melyeket kapálás közben vettek észre a földben s az üreg irányában gyorsan utána kapálva ejtettek el. (Casté.)

1906. VI. 22-én és 23-án derült meleg időben és ugyanazon a lelőhelyen ismét kapálás alkalmával húztak ki egy-egy élő, fiatal, szürke állatot, a melyek a szánt-föld legfelső rétegének üregmeneteiben kóboroltak. A nekem élve hozott 2 Spalaxot a földre téve, ismételtén észleltem, hogy orrukat folyton a földhöz kopogtatva haladtak gyors menetben előre.

1906. VII. 10-én legeltetés közben került a Castén lakó pásztorfiu kezébe egy a fűvön járó Spalax, mely a lakásból eltévedt s a kemény gyepen nem talált nekülő üregre.

1906. VII. 11-én a Kolozsvár város határát tevő, de Apahida közelében fekvő „Melegvölgy“ legelőin fogott a pásztorfiu egy élő földi kutyát.

1906. VII. 17-én a Casté hegyoldal aljában lakó földművesek házái mellett lévő kertben esett fogságba 1 példány.

1906. VIII. 21-én megint a Casté legelőin találtak egy nagy, egészen kifejlett, rozsdás árnyalatú állatra, mely boncolás szerint a fűvön járkált.

Végül az 1906. év legutolsó példányá egy VIII. hó 11-én, Apahidán elfogott élő Spalax, mely a vashíd közelében áll tolag az országúton ment keresztül.

A Spalax előfordulásokról írt IV. sz. közleményemben (Természet, VIII. évfolyam, pag. 116-118.) az 1904. évi aug. 19-ki adat volt a legutolsó, melylyel az észleleteket erre az évre lezártam volt. Azóta két nyári idény, vagyis mondjuk Spalax-szezon múlt el, a melyeknek adatai mostani cikkemben vannak nyilvántartva.

Ebben a két évben összesen 21 drb Spalaxról nyertem tudomást arról a kb. 10 □ Km-nyi területről, a melyen a pusztaszat-miklói Casté határ, a kolozsvári Melegvölgy és Apahida fekszik. Az újabban kimutatott adatoknak ez a száma ismételtén bizonyítja azt, a mit már egyik előző közleményemben is feltételeztem, t. i., hogy a most jelzett 3 szomszédos helynek Spalax egyedeiben való különös gazdagsága egy — a környező vidékből kiváló — Spalax-szigetet alkot. Ilyen jellegű lelőhelyeknek minősítettem már előbb a Doboka-Loecsárd és Tötörből álló csoportot; Kúnágotá vidékét és a Duna váci környékének balparti oldalát, a melyekhez e dolgozatomban foglalt adatok tanúsága szerint Katona-Mező-Dombattelke együttes vidékét is csatolhatom. Mindeme helyeken kis területekre szorítkozva, de ezeken jelentékenyen elszaporodva él a Spalax typhlus.

A legújabb kimutatott 21 drb. Spalaxból az 1905. évre 6 drb. s az 1906.-ra pedig 15 drb. esik; többet mond azonban az egyes lelőhelyek szerint való megoszlás, mert míg eddig Kolozsvárról 5, Apahidáról 7 és P.-Szt.-Miklósról 31 drb. s így az általok képezett szigetterületről összesen 43 drb. Spalax volt ismeretes, addig a most közölt 1 kolozsvári, 2 apahidai és 18 drb. p.-sztat-miklói példányokkal együttesen már 64 drb. földi kutyát tudok pont san kimutatni. Ebből tisztán a Casté határ 49 darabot szolgáltatott. Világosabb áttekin-tés céljából mellékelem az alábbi táblázatot:

A külön lelőhelyek:	Régi adat.	Új adat.	Összesen
Kolozsvár és Melegvölgy.	5	1	6
Pusztaszat-Miklós: Casté.	31	18	49
Apahida határa.	7	2	9
Összesen =	43	21	64

Az adatok nagy számából következőleg tehát e nevezetes lelőhelyen kitűnő tér és alkalom kínálkozik a Spalax typhlus Pall életviszonyainak speciális tanulmányozására foglalkozó zoológusnak a kutatásra. Itten valóságos és rendszeres ásatást lehet és kell is eszközölni a Spalax földalatti lakhelyének, valamint az onnan kivezető üregmenetek kifürkészésére. Ha valahol célra-vezető eredménnyel kecsegtet az ily irányú kutatás, úgy az a legelső sorban itten lehet. Ajánlom tehát e körülményt a szakemberek figyelmébe.

Apahida, Kolozs m. 1906. nov. hóban

A házi vagy fekete patkány (Mus rattus L.) előfordulása Magyarországon.

Hazánkban mintegy hetven élő emlő-faj található, melyek legel hanyagoltabb csoportját az egérfélék képezik. Így volt ez már a **Petényi** idejében is, aki éppen ezért behatóan kezdett velök foglalkozni. Bizony ma is kevesen törődnek azzal, hogy ezek a gazdára nézve káros állatok melyik fajhoz tartoznak. A mezői pocskot rendszeren összetévesztik a mezői egérrel. Kevesen törődnek azzal, hogy

az egér- és poczokfajok közül melyek élnek hazánkban s épen így vagyunk a házi vagy fekete patkányval is.

Nézetem szerint ez az oka, hogy a házi vagy fekete patkány (*Mus rattus* L.) előfordulásáról olyan keveset tudunk. Keveset tudunk azért, mert még eddig nem sikerült a közönség érdeklődését szélesebb körben felkelteni e csinos rágeszáló iránt s akik tudnak róla, nem tudják azt, hogy egy ma már egész Európában ritka emős létezésének tanúi.

Már **Petényi** azt írja róla, hogy mióta mint természetvizsgáló foglalkozik az állatvilággal, nem találkozott velők, de tanuló korában még ismerte őket Losonczi és Besztercebányáról.

Leunis 1842-ben Németországban már nem tudott kapni házi patkányt.

Bielz még ismerte 1856-ban Erdélyben. **Tömösváry Ödön** Hunyadmegye Puj nevű községében kerített egy példányt 1882-ben. Ugyancsak 1882-ben kapott a Nemzeti Múzeum a szomszédos Ponor községből. Ettől kezdve hallgat a krónika a házi patkányokról a legutóbbi évekig, amikor **Méhely Lajos** találta meg a vasmegyei Kis-Pöste községben 1899-ben. A külföldi tudósok közül Mojsisovics Ágost gráci műegyetemi tanár találta meg Dél-Magyarország több pontján. Ezek az összes adatok, melyeket a házi vagy fekete patkány (*Mus rattus* L.) magyarországi előfordulásáról tudunk. **Margó** nem ismeri Budapestről 1879-ben s azóta sem találta senki. Érthető tehát, mennyire meg voltam lepődve, mikor 1906. augusztusának végén az Andrássy-ut egyik fája tövében megpillantottam. A Városliget felé ballagtam s az operaház-tól számított negyedik fa mellett (az Operakévéház előtt) mászkált a vasrácszat alatt, mely a fa megvédésére szolgál. Amint ott gyönyörködtem benne, hozzám jön egy

a környéken lakó férfi és biztosított róla, hogy az előtünk levő házban (IV. Andrássy-u. 24.) számtalan ilyen állat él és a szomszédos házakba, sőt utcáikba is ellátogat. Rajtam kívül többen is látták az állatot, de nem tudták jelentőségét telfogni.

Budapesten kívül Hódmező-Vásárhelyen is előfordul. Másfél évtizeddel ezelőtt még több istállót ismertem, melyekben vigan éltek. A hódmező-vásárhelyi főgimnázium gyűjteményében is van két példány, melyeket az utolsó évtizedben kerítettek kézre. Hallomás után beszámolhatok még egy novibazári lelőhelyről. Simon százados beszéli, hogy Prjepoljeben a Lim-folyó mellett többször talált fekete vagy házi patkányt, amint a szobájában levő a'lmát faltozta

E E.

ÉRTESETÉS. *Pallavicini Sándor* örgyfő mindszent algyői birtokán december 3–6-án tartott nagy vadászaton, melyeken részt vettek: herczeg Fürstenberg, herczeg Schwarzenberg, herczeg Esterházy, gróf Apponyi, gróf Altham, gróf Silva Tarauca, gróf Potoczky, gróf Schönborn, Gróf Rex, Pallavicini és Alfons grófok, 800 hajtóval összesen elejtették: 10.128 nyúl, 2379 fácán, 16 őz, 321 fogoly és 35 különféle vad.

Grósz Géza december hó 14-én Szent-Endrén rendes fejlődésű szalonkát lőtt.

Egy jól kifejlett, 2 éves betanított uhu 80 koronaért eladó *Gál György* Coburg herczegi erdésznél, *Cserépfalu, u. p. Bogács, Borsod m*

— B ú c s u z ó. —

Szomorúság és a lemondás bánata tölti be lelkemet most, hogy e sorokat írom.

Visszatekintek kilencz évi munkálkodásunkra, melyet dolgozótársaimmal együtt kifejtettünk és érzem azt a közeli, mondhatnám baráti viszonyt, mely ennek révén köztem és „**A Természet**“ olvasói között kifejlődött.

Ezt most el kell szakítanom.

A természetet s a tudományt kedvelő olvasóinkban megmarad az érdeklődés és rokonzás melege — azonban nekem kell e kedves baráti körből távoznom és eltépni a szálat, mik engem mint középen állót, mint szerkesztőt, Önökhöz kilencz éven át mind szorosabban fűztek.

Nehéz szívvel távozom, szomorú gondolattal búcsuzom.

Körülményeim kényszerítenek reám. Annyi gondteljes más feladat halmozódott elém, oly kötelességek teljesítése vár reám, melyek nem tűrik, hogy ezenfelül a magam gyönyörűségére is írjak és szóljak Önökhöz, mint szerkesztője e lapnak, mely mindnyájunké volt.

Ugyis az utolsó időkben már csak alig bírtam a szerkesztéssel járó feladataimat. Ha nem áll mellettem szeretett segítő társam, kit Isten feleségemül adott és ki minden munkámban könnyítésül részt kíván magának: már nem is bírtam volna és talán már régebben kellett volna Önöktől, a természet szeretetében barátaimtól megválnom.

Én csak névvel szerepeltem már e lapok élén, de ha adatott nékem néhány kedves órát eltöltenem: hát irtam „**A Természet**“-be én is. Szerény tudással — mert a mindenható élet kutatásában és ismeretében a legtökéletesebb tudás is csak szerény lehet, — de mindig a magam szabad gondolkozása szerint, meggyőződéssel, teljes lelkemből és szerető szívemből irtam.

Most megszűnik ez a szabadságom és nem szólhatok Önökhöz többet, kik pedig talán épen ezért kedveltek meg.

Enyhíteni akartam a ridegen előttem álló kényszerűségen.

Kérestem kiadót, ki e lapok folytatását vállalná és szerkesztőt — nem találtam. És mert

ez év folyamán feltétlenül ismét több hónapra terjedő külföldi útra kell indulnom: itt áll előttem a valóság, fájdalom bár nagyon, de búcsuznom kell hűséges olvasóimtól, akiket megszerettem, mert velem voltak, nem százan, hanem ezren, kilencz éven át.

Talán elérhetem még egyszer — nem tudom, lebegő lidérczfényt látok-e a jövőben, avagy biztatóan vezető reménysugarat — képzelődöm-e, vagy számítva bizakodhatom-e? de talán elérhetem még egyszer, hogy újból belefogjak a most félbemaradó munkánk folytatásába. Azt azonban tisztán látom, hogy most egy ideig, egy évig szünetelnem kell. És becsületességem megkívánja tőlem, hogy ezt megmondjam Önöknek, mielőtt megkezdénék az új évfolyamot. Lehet, egy év múltán ismét kezdek és jövőre megindíthatom a X. évfolyamot. Az 1907. évben más dolgaik kötnek le teljes mértékben.

Ez a reményem enyhíti némiképen elhatározásom szomorúságát.

Búcsuzavamat kísérő kérés: őrizzék meg kegyesen szerény működésem emlékeit és a természet titkait kutatva, igazságait keresve, szépségeit látva, emelkedjenek hálás gondolattal a Mindenhatóság felé, mely végtelenségéből egyet-mást megismernünk engedett.

Dolgozó társaimnak és olvasóinknak irányomban sokszor tanusított jóakarátát hálás szívből köszönöm.

Dr. Lendl Adolf.

TISZTELT ELOFIZETŐINKHÖZ!

A jelen számmal befejezzük „**A Természet**” kilenczedik évfolyamát és köszönetet mondunk t. előfizetőinknek, kik eddig hűségesen támogatták lapunkat.

A X. évfolyamot sajnálatunkra most nem indíthatjuk meg.

T. előfizetőinknek, akik már betizették a X. évfolyamért járó előfizetési díjat, azt legközelebb vissza fogjuk küldeni.

Kérjük azonban azokat, akik még hátrédekben vannak, hogy tartozásukról meg ne feledkezzenek.

Ugy a most befejeződő IX. évfolyammal, mint az előbbiekkal is szolgálhatunk még rendes áron. Esetleges megrendeléseket méltóztassék intézetünkbe küldeni.

Ajánljuk kiadásunkban megjelent könyveinket is

Teljes tisztelettel

„**A TERMÉSZET**” kiadóhivatala.



Dr. Lendl Adolf preparáló intézete

Budapest, II., Donáti-u. 7.

Kéri a tisztelt vadászó közönséget, hogy a kitömésre szánt állatokat mindig lehetőleg friss állapotban küldje be és egyuttal jelezze azt is, miképen és mi célra kívánja azokat kitömteni.

Hogy miért

gyarapodnak a kutyák jobban, ha a **FATTINGER-FÉLE** szabadalmazott húsrostos kutyalepénynyel



etetik, mint más tápszer használatával, könnyen érthető, ha tekintetbe vesszük, hogy Fattinger húsrostos kutyalepényje helyben keverve mindazon tápanyagokat tartalmazza, melyek a kutya szervei szükségletének megfelelnek.

A bécsi, budapesti, prágai állatorvosintézetek és a legkiválóbb tenyésztők a kutyákat legelősebben a Fattinger-féle kutyalepénynyel etetik, mely tápszer az állatorvosok és a legelősebben a tulajok.

50 kg. 22 korona, 3 kősz. bérmentes — csomag 3 korona. De élet- és tenyésztési szükségletet tartalmazó tápszer megrendelés esetén ingyen küldünk. Futtal kutyák, zsenecze vezetők kutyák stb. részre készült egyszerű tápszerkről szóló árjegyzéket ingyen és bérmentesen küldünk.

FATTINGER ÉS TÁRSA

Állateledélgyára

Wien (Bécs), Wieden.

200 első díj!

Utánzásuk értéktelen!

MAGYAR TANSZERKÉSZÍTŐ-INTÉZET

FELDMANN GYULA

BUDAPEST, VI., FELSŐ-ERDŐSOR 5.

(TELEFON 17-21)

Minden irányú iskola t. vezetőinek, tanárainak és tanítóinak szíves figyelmébe ajánlja hazai saját gyártású

fizikai, kémiai, természetrajzi és geometriai tanszereit.

Évegtechnikai intézet

Szakzerű tanácsadást és tájékoztató költségteljesen szívesen szolgálunk iskolák felszerelése alkalmával. Ujabb szerkezetű tanszerek elkészítését és tanszerek javítását elvállaljuk: mechanikai és évegtechnikai precíziós munkákat elfogadunk.

Árjegyzékek ingyen és bérmentve.

A m. kir. Vallás- és Közoktatási Miniszter a Feldmann Gyula-féle fizikai és kémiai tanszergyárat és évegtechnikai intézetet az önmű beszerzési forrásokul ajánlott hazai cégek közé utalatosan felvette. (Hivatali Közlöny X. II. 229.)

A m. kir. Vallás- és Közoktatási Miniszter Feldmann Gyula budapesti tanszergyáros által készített természetrajzi eszközökkel a népszerű jellegű beszerelt fizikai alap- és kibővített felszerelési jegyzéket a népszerű iskolák számára tanszerül engedélyezte és az engedélyezett tanszerek jegyzékébe felvette. (Hivatali Közlöny X. II. 360.) (40782-1902)